

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΟΙΚΩΝΥΜΙΩΝ

Μια πρωτοποριακή
έκδοση

Στις εκδόσεις του Κέντρου Μελετών της Ιεράς Μονής Κύκκου κυκλοφόρησε το βιβλίο του καθηγητού Χαράλαμπου Π. Συμεωνίδη «Ετυμολογικό λεξικό των νεοελληνικών οικωνυμίων», Λευκωσία-Θεσσαλονίκη, 2000 σελίδες. Πρόκειται για το πρώτο έργο αυτού του είδους για τα ελληνικά δεδομένα, διότι προϋποθέτει εξοικείωση με τις περιβάλλουσες βαλκανικές γλώσσες και ιδιαίτερα με τα τουρκικά, τα σλαβικά και τα αλβανικά. Τύχη αγαθή οι προϋποθέσεις αυτές πληρούνταν στο πρόσωπο του συντάκτη του έργου, ο οποίος δεν εδίστασε να το αναλάβει και να το προωθήσει στη σύνθεση και έκδοσή του, αν και γνώριζε ότι θα αντιμετώπιζε όχι τόσο επιστημονικά προβλήματα (των οποίων η έκταση μπορεί να γίνει αντιληπτή και μόνον με ένα απλό κοίταγμα στον πίνακα των γλωσσών του έργου, που είναι πάνω από 60) όσο οικονομικής φύσης, γιατί το έργο θα ήταν μακρόπνοο και θα απαιτούσε πέρα από τη νευρική αντοχή του συντάκτη και οικονομική στήριξη, για να επιβιώσει και να μην αποτελεματωθεί, όπως συνήθως συμβαίνει στη χώρα μας με τα έργα μακράς διάρκειας. Πρέπει να σημειωθεί ότι λόγω της τεράστιας δυσκολίας και πολυπλοκότητας που παρουσιάζει ένα τέτοιο έργο πολλές ευρωπαϊκές χώρες δεν διαθέτουν παρόμοιο έργο.

Το λεξικό εντοπίζει την πρώτη παρουσία (αρχαιοελληνική, μεσαιωνική ή νεώτερη) των οικωνυμίων στον σύγχρονο ζωτικό ελληνικό χώρο ή ενδεχομένως σε τώες ελληνόφωνη περιοχή και παρακολουθεί τη γλωσσική εξέλιξη όλων των μορφών του κάθε οικωνυμίου έως τη σημερινή τελική μορφή, την οποία και ετυμολογεί. Συνεπώς κατούσιαν πρόκειται για ένα ετυμολογικό λεξικό των μεσαιωνικών και νεώτερων ελληνικών οικωνυμίων. Αρχαιοελληνικής αρχής οικωνύμια ετυμολογούνται ευκαιριακά και δευτερευόντως, καθώς στόχο του έργου δεν αποτελούν τα αρχαιοελληνικά οικωνύμια και τοπωνύμια γενικότερα. Το λεξικό επιδιώκει να ανακαλύψει και να αποκαλύψει στη συνέχεια τις μεσαιωνικές ιδιαίτερα καταβολές των νεοελληνικών τοπωνυμίων και ανθρωπωνυμίων. Στο λεξικό έχουν περιληφθεί κατεξάαιρεσιν

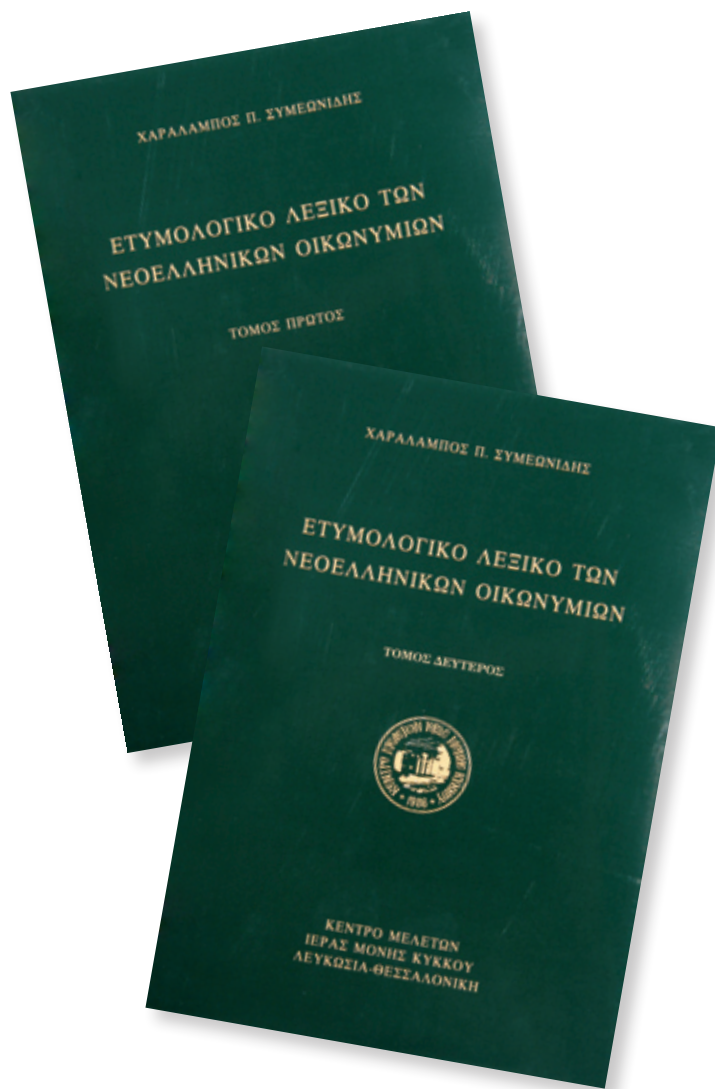
και δειγματοληπτικά ορισμένα ονόματα βουνών, ποταμών και λιμνών προκειμένου να τονισθεί το ετυμολογικό ενδιαφέρον που παρουσιάζουν και να κεντρίσουν ενδεχομένως την ερευνητική διάθεση νέων επιστημόνων προς την κατεύθυνση αυτή. Το έργο καταχωρίζει τις πρωτότυπες ερμηνείες ή σημαντικότερες ετυμολογικές προσπάθειες των Ελλήνων και ξένων ερευνητών, αναφέροντας απαρέργκλιτα το όνομά τους και το συγκεκριμένο δημοσίευσμά τους, για να μπορεί ιδιαίτερα ο επιστήμονας να αξιολογεί τη συμβολή του κάθε ερευνητή. Ερμηνείες που δεν συνοδεύονται από μνεία ερευνητού ή ερευνητών ανήκουν αποκλειστικά στον συντάκτη του έργου και ανέρχονται σε εκατοντάδες.

Πέρα όμως από τη φυσική τους γλωσσική εξέλιξη τα οικωνύμια μιας χώρας υφίστανται και βίαιες και αυθαίρετες μεταβολές (αλλαγές του ονόματος) για λόγους καθαρισμού της γλώσσας, όπως συνέβη και με τον καθαρισμό του κοινού νεοελληνικού λεξιλογίου από τις ξένες λέξεις (ιδίως τουρκικές, σλαβικές και ιταλικές). Το αποτέλεσμα της μετονομασίας των ξένων ονομάτων (κατά την κρίση των ειδικών επιτροπών) ήταν πολλές φορές αμφίρροπο και προκάλεσε τη διαμαρτυρία των δημοτών των μετονομαζόμενων χωριών και κομποπόλεων, οι οποίοι εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούν το παλιό όνομα του τόπου τους και να μη συμμορφώνονται προς τις αλλαγές. Με μεγάλη και πολύχρονη καθυστέρηση άρχισαν να επβάλλονται τα νέα ονόματα και μάλιστα ανάμεσα στον πληθυσμό των νέων ανθρώπων, ενώ οι ηλικιωμένοι εξακολούθησαν να χρησιμοποιούν το παλιό γνήσιο όνομα του χωριού τους. Στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία χρησιμοποιούνται τόσο τα νεώτερα όσο και τα παλιά ονόματα σχεδόν χωρίς καμιά διάκριση. Συνεπώς ένα λεξικό των σύγχρονων ελληνικών οικωνυμίων δεν θα μπορούσε να αγνοεί τα παλιά ονόματα των τόπων για λόγους όχι μόνον πραγματικούς αλλά και ιστορικούς. Δεν είναι δυνατόν το νεώτερο όνομα να επικαλύπτει κατά τρόπο ισοπεδωτικό το παλιό όνομα, με το οποίο εξάλλου συνδέεται η ιστορία του τόπου. Ιδιαίτερα ο γλωσσολόγος και ο φιλόλογος ενδιαφέρεται να μάθει ποια γλωσ-

οικά μέσα χρησιμοποίησε ο λόγιος ονοματοθέτης, όταν μετέφραζε σωστά ή αδέξια ή παρετυμολογούσε ή εξελλήνιζε το παλιό γνήσιο ξένο όνομα.

Το πρόβλημα της μετονομασίας των τοπωνυμίων απασχόλησε έντονα τους Έλληνες λογίους τον 19ο και τον 20ό αιώνα, που στο θέμα αυτό παρουσιάσθηκαν διχασμένοι. Ο σπουδαίος ονοματολόγος Κωνσταντίνος Άμαντος λ.χ. πίστευε ότι έπρεπε να αποσυρθούν από τη χρήση τα ξένα ονόματα, ενώ ο Σωκράτης Κουγέας δεν ενοχλούνταν από τη δημόσια εμφάνιση και επίσημη καταχώρισή τους στους καταλόγους των ονομάτων δήμων και κοινοτήτων του κράτους. Το επίσημο ελληνικό κράτος προχώρησε στη σαρωτική πολλές φορές μετονομασία των ξένων τοπωνυμίων χωρίς να προβληματίζεται αν με την κατάργηση ξένων ονομάτων εξοστρακίζει μαζί με τα ονόματα και κάποιες λαμπρές σελίδες της νεοελληνικής ιστορίας, όπως λ.χ. παρατηρούσε ένας μεγάλος ονοματολόγος, ο Α. Μηλιαράκης: «Δόξα απολεσθείσα δεν επανέρχεται δι' αλλαγής λέξεων και φράσεων, ουδέ αναιρούνται διά τοιούτων φιλολογικών παιγνίων ιστορικά, γλωσσολογικά και εθνολογικά αλήθειαι».

Ένα ετυμολογικό λεξικό συνεπώς δεν θα μπορούσε να αγνοεί την ενδεχόμενη παλιά ονομασία ενός τόπου στα πλαίσια και ενονόματι της ιστορίας του τόπου και της γλωσσικής αλήθειας που συνδέεται με τα μετονομασμένα οικωνύμια. Εξάλλου είναι γνωστό ότι οι μεσαιωνικοί συνήθως φορείς των ξένων ονομάτων, που ίσως ανήκαν σε κάποια εθνολογική ομάδα αλλά δεν είχαν διαμορφώσει ακόμη κάποια κρατική οντότητα, εξελληνίζονταν με γρήγορους ρυθμούς, αποκτούσαν ελληνική συνείδηση και αισθάνονταν ως ακραιφνείς Έλληνες, όπως αποδεικνύουν όσοι από τους πολύ γνωστούς ήρωες της Επανάστασης του 1821 δεν είχαν τα ελληνικά ως μητρική γλώσσα. Από τα ξένα τοπωνύμια ενοχλούσαν τους επίσημους διοικητικούς κύκλους ιδιαίτερα τα σλαβικά, καθώς υπήρχε κάποια εξοικείωση και ανοχή έναντι των τουρκικών και ιταλικών ονομάτων, εφόσον κάποια ελληνικά εδάφη απελευθερώθηκαν από τους Τούρκους και τους Ιταλούς με μεγάλη καθυστέρηση. Το πρόβλημα συνεπώς των ξένων τοπωνυμίων επικεντρωνόταν στα σλαβικά, των οποίων η παρουσία στα ελληνικά εδάφη αποτελεί μια ιστορική πραγματικότητα, που δεν πρέπει να ενοχλεί, όπως δεν ενοχλούν τους σημερινούς Γερμανούς οι εκατοντάδες σλαβικών τοπωνυμίων που είναι διασκορπισμένα στη Γερμανία, ιδιαίτερα την τέως Ανατολική. Αποτιμώντας με επιστημονική αντικειμενικότητα και νηφάλια διάθεση την παρουσία των σλαβικών ονο-

μάτων στην Ελλάδα ο πολύς Max Vasmer κλείνει το σχετικό εμβριθές βιβλίο του ως εξής: «Για την επιμονή όμως του ελληνικού πολιτισμού δεν είναι λιγότερο χαρακτηριστικό το γεγονός ότι αμέσως μετά την εποχή αυτή των αναταραχών στη μητρική γη προπαρασκευάστηκε με Έλληνες ιερωμένους ο προσηλυτισμός στον χριστιανισμό βόρειων σλαβικών φύλων και συνδέθηκε μ' αυτόν ένας θρίαμβος του ελληνικού πνεύματος, του οποίου οι συνέπειες διατηρούνται επί αιώνες».

Πέρα όμως από την επιστημονική αλήθεια, που επιβάλλει τη μελέτη των ξένων τοπωνυμίων, δεν φαίνεται να υπάρχουν ούτε πολιτικά εμπόδια σήμερα μετά την κατάργηση της τέως Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος του ψυχροπολεμικού κλίματος που δέσποζε και στα Βαλκάνια. Είχε προβλέψει ίσως τη σημερινή αλλαγή στις σχέσεις των βαλκανικών λαών, που γίνονται όλο και περισσότερο ανεξίκακες και φιλικές, ο επικεφαλής της Γερμανικής Αρχαιολογικής Αποστολής στην Ελλάδα στις αρχές του περασμένου αιώνα Hiller von Gärtringen, όταν υποστήριζε ότι θα βρεθεί στο μέλλον Έλληνας επιστήμονας που δεν θα διστάσει να μελετήσει τα σλαβικά τοπωνύμια στην Ελλάδα και να δώσει στη δημοσιότητα τα αποτελέσματα της έρευνάς του.

Το έργο παρουσιάζει και κυπριακό ενδιαφέ-

ρον, εφόσον πολλά κυπριακά τοπωνύμια ταυτίζονται με αντίστοιχα ελλαδικά (λ.χ. τα αγιώνυμα και άλλα) ή ερμηνεύονται ευκαιριακά (λ.χ. *τα Κούκλια* < μεσαιωνικό *Κουβούκλια* = εξοχική κατοικία, έπαυλη, *Λυθροδόνας* < *Λήδρας ελαιώντας* = ελαι-

ώνας, *Ζύγι* < πβ. *τα ζύγια* του χαρταετού, επειδή το Ζύγι βρίσκεται στη μέση της απόστασης μεταξύ Λάρνακας και Λεμεσού, *Ξυλοφάς* = ακρωτήριο που τρώγει, καταστρέφει τα πλοία, *ξύλον* = πλοίο, πβ. αρχαίο *κἄλον* = ξύλο, πλοίο). ■

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟ Π. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ

Ο καθηγητής Χαράλαμπος Π. Συμεωνίδης σπούδασε κλασική φιλολογία και γλωσσολογία στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1952-1956). Έκανε μεταπτυχιακές σπουδές ως υπότροφος της Alexander von Humboldt-Stiftung και της Deutsche Forschungsgemeinschaft στα Πανεπιστήμια Βόννης, Κολωνίας και Μονάχου (1965-1970) στις ειδικεύσεις γενική γλωσσολογία, ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία και βαλκανική γλωσσολογία. Υπηρέτησε στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης από το 1960 και εξής πάνω από 40 χρόνια. Από το 2001 δίδαξε ως επισκέπτης καθηγητής εναλλάξ στο Τμήμα Τουρκικών Σπουδών και το Τμήμα Κλασικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου, όπου διδάσκει και σήμερα κυρίως σε μεταπτυχιακό επίπεδο.

Είναι κατά γενική αναγνώριση ο εισηγητής της βαλκανικής γλωσσολογίας στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας 1970 με πολλά βαλκανικού ενδιαφέροντος άρθρα και ιδίως με τα βιβλία *Lautlehre der türkischen Lehnwörter im neugriechischen Dialekt des Pontos* (1968-1972) και *Der Vokalismus der griechischen Lehwörter im Türkischen* (1970-1974). Μέλος (πολλές φορές ιδρυτικό) ελληνικών και ευρωπαϊκών γλωσσικών εταιρειών.

Τμητικές διακρίσεις: **1966-1968**, υπότροφος έρευνας της Alexander von Humboldt-

Stiftung, Παν/ια Κολωνίας και Βόννης [χορηγείται μόνον σε επιστήμονες με εξαιρετικός υψηλά επαγγελματικά προσόντα]

1969-1970, υπότροφος υπηγεσίας της Deutsche Forschungsgemeinschaft, Παν/ιο Μονάχου (πάτρωνες ο βυζαντινολόγος Hans Georg Beck, ο τουρκολόγος Joachim Kissling, ο βαλκανολόγος Alois Schmaus) [η υποτροφία χορηγήθηκε για πρώτη και τελευταία φορά κατ' εξαίρεση σε μη Γερμανό επιστήμονα λόγω υψηλής επιστημονικής ποιότητας]

1970, πρώτο βραβείο (με χρηματικό έπαθλο) της Gesellschaft für Südosteuropa-Forschung για την καλύτερη εργασία στην περιοχή της βαλκανολογίας «*Der Vokalismus der griechischen Lehwörter im Türkischen*» (= Ο φωνηεντισμός των ελληνικών δάνειων λέξεων της Τουρκικής, διατριβή επί υπηγεσία)

1988, απονομή τιμητικής διάκρισης (του μεταλλίου «1300 χρόνια από την ίδρυση του βουλγαρικού κράτους») για την προσφορά του στην περιοχή των αμοιβαίων ελληνοσλαβικών γλωσσικών επαφών.

Δημοσίευσε 18 βιβλία και πάνω από 100 άρθρα σε ελληνικά και ξένα περιοδικά. Το έργο του αναφέρεται στην ιστορία της Ελληνικής και των διαλέκτων της από τους αρχαιότετους χρόνους έως σήμερα. Ένα μεγάλο μέρος του έργου του εξετάζει τις αμοιβαίες επαφές της Ελληνικής με τις βαλκανικές γλώσσες και ιδιαίτερα την Τουρκική, τη Βουλγαρική και την Αλβανική. Επιστημονικό του χόμπι αποτελεί η έρευνα των ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων. Το δίτομο «Ετυμολογικό λεξικό των νεοελληνικών οικωνυμίων», του οποίου ο θεμέλιος λίθος (δηλ. τα πρώτα δελτία) τέθηκε το 1960, όταν ο συγγραφέας υπηρετούσε ως επιστημονικός συνεργάτης στο Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη του Α.Π.Θ., είναι το αποτέλεσμα μιας εντατικής και απόλυτα προσωπικής δουλειάς και αποτελεί το δια βίου έργο ενός παθιασμένου ονοματολόγου. Η διδασκαλία του Χ. Συμεωνίδη ως επισκέπτη καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Κύπρου έστρεψε το ερευνητικό του ενδιαφέρον και στην κυπριακή διάλεκτο. Έτσι το 2001 κυκλοφόρησε το βιβλίο του «Η ελληνική γλωσσική επίδραση στο σύστημα κύριων ονομάτων της Παλαιοσλαβικής και ιδιαίτερα της Βουλγαρικής», Λευκωσία 2001 (Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, αρ. XXXII), (183 σελ.). Το βιβλίο αυτό μεταφράστηκε το 2006 στα βουλγαρικά από το Τμήμα Σλαβικών Γλωσσών και Φιλολογιών του Πανεπιστημίου Σόφιας. Το 2006 κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις του Κέντρου Μελετών της Ιεράς Μονής Κύκκου η «Ιστορία της κυπριακής διαλέκτου από τον 7ο αιώνα π.Χ. έως σήμερα». Στο κυπριακού ενδιαφέροντος ερευνητικό πρόγραμμα του Χ. Συμεωνίδη περιλαμβάνεται μια σειρά βασικών έργων υποδομής, που αποσκοπούν στο να διευκολύνουν τη μελέτη της διαλέκτου σήμερα που η Κύπρος με την πρόσφατη ίδρυση του Πανεπιστημίου της δεν είναι πια ετερόφωτη αλλά στοχεύει να αποκτήσει ερευνητική αυτοτέλεια.